

אלישע בדמשיק (מל"ב ח', ו-טו)

האם התקיימו דברי אלישע במלואם?
יב ... ויאמר פי ידעתי את אשר תעשה לבני ישראל רעה:

מבצריהם תשלח פֹּאֵשׁ וּבְחִירֵיהֶם פִּתְחֵי תַּהֲרֹג וְעַלְלֵיהֶם תִּבְרַשׁ וְעַלְלֵיהֶם תִּבְרַשׁ

היכן מספר לנו המקרא על קיומה של נבואה זו?
בחימשה מקומות במקרא מסופר על מעשיו של חזאל ביחס לבני ישראל. עלינו לבדוק כל אחד ממשקומות אלו, ולבחון את התאמתו לנבואת אלישע.

א. בסוף פרק ח' מסופר על מלחמה שניהלו יורם מלך ישראל ואחיהו מלך יהודה כנגד חזאל מלך ארם ברמות גלעד:

ח' כח וַיִּלְךְ - אחיהו מלך יהודה) אֶת יוֹרָם בֶּן אֲחָזָב

לְפָלְתָמָה עִם חֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם בְּרִמְתֵי גִלְעָד

וַיָּבֹאוּ אֲרָמִים אֶת יוֹרָם.

כס וַיֵּשֶׁב יוֹרָם הַמֶּלֶךְ לְהִתְבַּרְא בְּיַרְדֵּן עַל

מֵן הַפְּסִיִּים אֲשֶׁר יָבִיאוּ אֲרָמִים בְּרִמְתֵי

בְּהַלְתָּמוֹ אֶת חֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם...

מלחמה זו מהווה רקע למשיחות יהוא שעליה מסופר בהמשך הדברים בחלקו הראשון של פרק ט', וכן היא מהווה רקע להריגת יורם המתפרא בזרעאל בידי יהוא ולהריגת אחיהו שבא לבקרו שם (שם, פסוקים טו-כח).

לא נאמר לנו מה הייתה התוצאה הסופית של מלחמה זו, ובידי מי נותרה העיר החשובה רמות גלעד. יורם מלך ישראל אמנם נפצע במלחמה זו, אך נראה שפציעות הייתה קלה ובוט רפוי (אזמלא הרגו יהוא).

אירוע זה אינו יכול אפוא להיחשב כהגשמת נבואת אלישע.

ב. בדברי הסיכום למלכות יהוא בסוף פרק י' נאמר:

י' לב בְּיָמָיו הָיָה הַחֵל ה' לְקָצוֹת בְּיִשְׂרָאֵל

וַיָּפֶס חֲזָאֵל בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל.

לג מִן הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ

אֶת כָּל אֲרָץ הַגִּלְעָד, הַגִּזְרִי וְהַדַּבְּוֹנִי וְהַמְגִישִׁי

מְעַרְעַר אֲשֶׁר עַל נַחַל אֲרִיָּן וְהַגִּלְעָד וְהַנַּפְשִׁי.

השבטים וחצי השבט, ואולי אף בכיבושים שעשה שם.

מדובר כאן על מכיית שהתנה חזאל את ישראל בכל עבר הירדן המזרחי, בתלות שני השבטים וחצי השבט, ואולי אף בכיבושים שעשה שם.

כהגשמת נבואת אלישע.
המתנו היא שלו היה חזאל נוהג כפי שצפתה נבואת אלישע, היה המקרא מבטיח זאת באמירה מפורשת או בתיאור ההולם בדיוק את הנבואה, כדרכו במקומות שבהם המציאות המאוחרת מגשימה נבואה שקדמה לה.

וַיֵּאמֶר חֲזָאֵל אֶל חֲזָאֵל:

ח וַיֵּאמֶר חֲזָאֵל אֶל חֲזָאֵל:

קוח בְּיַד מְנוּחָה וְלֶךְ לְקָרְאֵת אִישׁ הָאֵלֵהֶם

וּדְרָשְׁתָּ אֶת ה', מֵאוֹתוֹ לֵאמֹר: הָאֵתְוִה מְחֹלִי זֶה?

ט וַיִּלְךְ חֲזָאֵל לְקָרְאֵתוֹ

וַיִּקְחֵם מְנוּחָה בְּיָדוֹ וְכָל טוֹב דְּפָשִׁיִּק מִשָּׂא אַרְבָּעִים וָמֶלֶךְ

וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי וַיֵּאמֶר:

בְּנִי בֹן הַדָּד מֶלֶךְ אֲרָם שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר: הָאֵתְוִה מְחֹלִי זֶה?

וַיֵּאמֶר אֵלָיו אֵלִישָׁע: לֵךְ אֲמֹר לֹא (לו) כִּיִּה תַחֲוִה

וְהִרְאֵנִי ה', כִּי מוֹת לְמוֹת.

יא וַיַּעֲמֵד אֶת פְּנֵי וַיֵּשֶׁם עַד בֶּשׂ

וַיִּבֶן אִישׁ הָאֵלֵהֶם.

יב וַיֵּאמֶר חֲזָאֵל: מַדּוּעַ אֲדֹנָי גִּבְחָה?

וַיֵּאמֶר: כִּי יָדַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל רָעָה

מִבְּצָרֵיהֶם תַּשְׁלַח פֹּאֵשׁ וּבְחִירֵיהֶם פִּתְחֵי תַּהֲרֹג

וְעַלְלֵיהֶם תִּבְרַשׁ וְהִרְתִּיתֶם תִּבְרַשׁ.

יג וַיֵּאמֶר חֲזָאֵל: כִּי מָה עֲבַדְתָּ הַפֶּלֶב כִּי יַעֲשֶׂה הַדָּבָר הַזֶּה הַזֶּה?

וַיֵּאמֶר אֵלִישָׁע: הִרְאֵנִי ה', אֲתָךְ מֶלֶךְ עַל אֲרָם.

יד וַיִּלְךְ מֵאֵת אֵלִישָׁע וַיָּבֹאוּ אֶל אֲדֹנָיו

וַיֵּאמֶר לוֹ: מָה אָמַר לְךָ אֵלִישָׁע?

וַיֵּאמֶר: אָמַר לִי, כִּיִּה תַחֲוִה.

טו וַיְהִי מִפְתֹּחַת, וַיִּקְחֵם הַמֶּלֶכָר וַיִּטְבֹּל בְּפָנָיו וַיִּפְרֹשׂ עַל פְּנֵי וַיָּמוֹת

וַיִּמְלֹךְ חֲזָאֵל תַּחֲתָיו.

ג. בסוף דברי ימי, הואש מלך יהודה מסופר על מלחמה שניהל חואל כנגד יהואש בארץ יהודה:

י"ב, יח אָז יַעֲלֶה חֹזַל מֶלֶךְ אֲרָם וַיִּלָּחֶם עִלְיָהּ וַיִּלְכְּדֶהּ וַיִּשֶׂם חֹזַל פְּנֵי לְעֵלוֹת עַל יְרוּשָׁלַם.

יט וַיִּקַּח יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה אֶת כָּל הַקְּדָשִׁים אֲשֶׁר הִקְדִּישׁוּ... אֲבֹתָיו מִלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת קְדָשָׁיו וְאֶת כָּל הַזָּהָב הַנִּמְצָא בְּאֲצֻרוֹת צִית ה' וְגִית הַפֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לְחֹזַל מֶלֶךְ אֲרָם וַיַּעַל מֵעַל יְרוּשָׁלַם.

מלחמה זו מתוארת בחומרה רבה יותר בספר דברי הימים:

דרי"ב כ"ז, כג וַיָּהִי לְתַקְוֹתַת הַשָּׁנָה עֲלֶיהָ עֲלִיו חֵיל אֲרָם

וַיָּבֹאוּ אֵל יְהוּדָה וַיְרוּשָׁלַם

וַיִּשְׁחִיתוּ אֶת כָּל שְׂרֵי הַעַם מֵעַם

וְכָל שְׁלֶלָם שִׁלְחוּ לְמֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם.

כד פִּי בַמַּעַר אֲנֻשִׁים בָּאוּ חֵיל אֲרָם

וְה' נָתַן בְּיָדָם חֵיל לְרַב מֵאֹד... וְאֶת יוֹאָשׁ עֶשֶׂר שָׁפְטִים.

מלחמה זו, אף שיש בה השתתות שרי העם ופגיעה במלך עצמו, אינה יכולה להיחשב כהוגשות נבואת אלישע. חסרים בה כל הרכיבים המצויים בנבואת אלישע והחופכים אותה לכל כך מזעזעות.

ד. בשני מקומות בפרק י"ג מספר המקרא על ניצחונותיו של חואל את יהואחז בן יהוא מלך ישראל. המקום האחד נמצא בראש הפרק:

י"ג ג וַיִּחַר אֵף ה' וַיִּשְׁרָאֵל וַיִּתְּנֵם בְּיַד חֹזַל מֶלֶךְ אֲרָם

וַבְּיַד בֶּן הַדּוּד בֶּן חֹזַל כֹּל הַיָּמִים.

ז וַיִּחַל יְהוֹאָחֹז אֶת פְּנֵי ה', וַיִּשְׁמַע אֱלֹהֵי ה'

פִּי רֹאֵה אֶת לִחְוֵי יִשְׂרָאֵל, פִּי לִחְוֵי אֹתָם מֶלֶךְ אֲרָם.

ח וַיִּחַן ה' לְיִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ, וַיִּצְאוּ מִמִּתְחַת יַד אֲרָם...

י פִּי לֹא הִשְׁאִיר לְיְהוֹאָחֹז עִם

פִּי אִם תַּמְשִׁים פְּרָשִׁים וַעֲשֶׂרֶה רֶכֶב וַעֲשֶׂרֶת אֱלֹפִים רִגְלֵי

פִּי אֲפָדִים מֶלֶךְ אֲרָם וַיִּשְׁתַּם כְּעֶפֶר לְדָשׁ.

קרוב לסיום הפרק מופיעים דברים דומים:

כב וַחֹזַל מֶלֶךְ אֲרָם לָחַץ אֶת יִשְׂרָאֵל כָּל יְמֵי יְהוֹאָחֹז.

כג וַיִּחַן ה' אֹתָם וַיִּרְחַמֵם וַיִּסְּן אֱלֹהֵיהֶם

לַמַּעַן בְּרִיתוֹ אֶת אֲבֹתָהֶם יִצְחָק וַיַּקְבֵּץ

וְלֹא אָבָה הַשְׁחִיתָם וְלֹא הִשְׁלִיכָם מֵעַל פְּנֵיו עַד עַתָּה.

ממקומות אלו ניכר כי לחצו של חואל על ישראל היווה סכנה גדולה לעצם קיומה של ממלכת ישראל, ורק רחמי ה' שהותעוררו על ישראל הצילו אותם מלחצו המסוכן והממושך כל ימי יהואחז. פסוק ז - "פִּי לֹא הִשְׁאִיר לְיְהוֹאָחֹז עִם... פִּי אֲפָדִים מֶלֶךְ אֲרָם וַיִּשְׁתַּם כְּעֶפֶר לְדָשׁ" - מקרב אותנו לראשונה לנבואת אלישע. בפסוק זה מתוארת השמדת רוב צבאו של יהואחז בידי חואל, ואף הדרך האכזרית שבה נעשה הדבר: "וַיִּשְׁתַּם כְּעֶפֶר לְדָשׁ". כאן מתגשם החלק הראשון בנבואת אלישע:

ח' יב ... מְבַרְרִיָּהֶם תִּשְׁלַח בְּאֵשׁ וּבְחַרְתֶּם בְּתוֹכָם תַּהַרְגוּ...

ה. התאמה חלקית זו בין נבואת אלישע לתיאור התגשמותה בימי יהואחז מפנה אותנו למקום אחר שאפשר כי בו נידונים מעשי האכזריות של חואל כנגד ישראל:

עמוס א' ג, פה אָמַר ה', עַל שְׁלֵשָׁה פְּלִשְׁעֵי דַמְשֶׁק וְעַל אֲרֻבָּה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ

עַל דוֹשֶׁם בְּחָרְצוֹת הַבְּרֹזֶל אֶת הַגְּלָעָד.

האשמה זו של דמשק דומה לנאמר בספרנו "וַיִּשְׁתַּם כְּעֶפֶר לְדָשׁ". ומסתבר אפוא שהדברים רומזים למעשיו של חואל. חיזוק לכך נמצא בהמשך דברי עמוס הקובץ את עונשה של דמשק:

ד וְשִׁלְחֶנּוּ אֵשׁ בְּבֵית חֹזַל, וְאִכְלָה אֲרָמֹנוֹת בֶּן הַדּוּד.

לא רק ששמו של חואל נזכר כאן, אלא שהעונש המיועד לאדם נראה מידה כנגד מידה על מעשיהם המתוארים בנבואת אלישע: "מְבַרְרִיָּהֶם תִּשְׁלַח בְּאֵשׁ...". כל אחד מן הספרים מצמצם במידת מה את תיאור רעתו של חואל. בספר מלכים נאמר שמעשה זה נעשה רק ביחס ל'עם' - כלומר לעם המלחמה - חייליו של יהואחז, ואילו בספר עמוס נאמר כי מעשים אלו נעשו בתחום הגלעד בלבד.

אף שהגענו להתאמה מסוימת בין נבואת אלישע בסיפורנו לבין תיאור מעשיו של חואל בפרק י"ג בספרנו ובנבואת עמוס, אין זו אלא התאמה חלקית בלבד. עיקר האכזריות המיוחסת לחואל בנבואת אלישע הוא זה:

יב ... וְעַלְלִיָּהֶם תִּנְרְשֵׁי וְהִרְתִּיָּהֶם תִּבְבְּעֵי.

פעולות נוראות אלו נעשות כנגד אוכלוסייה אזרחית חסרת ישע, כנגד נשים ועוללים, במגמה להשמיד את האוכלוסייה הזאת כליל מאזרחי הכיבוש. את זאת לא מצאנו בתיאור מעשיו של חואל בשני המקומות שנידונו לאחרונה. נראה כי פעולותיו כוונו רק כלפי חיילי הצבא הישראלי שאותם ניצח בעבר הירדן המזרחי.

נמצא אפוא, כי אין התאמה מלאה בין נבואתו של אלישע על מעשי חואל לבין תיאור מעשיו בפועל. דבר זה דורש הסבר: האם ידיעות הנבואת של אלישע לא הייתה מדייקת?